

Mishnah Avot, chapter 2

משנה אבות פרק ב

(1) Rebbi [i.e., Rabbi Yehudah HaNasi] says: Which is the proper path that a man should choose for himself? One which [avoids extremes, and strikes a proper balance, and] will be a credit to the person who adopts it and still earn him respect from his fellow man. And be scrupulous with [the performance of] a minor *mitzvah* as with a major *mitzvah* for [unlike the punishment which the Torah ordained for various transgressions] you do not know the reward of *mitzvot*. And you should calculate the [comparative, insignificant financial] loss incurred by fulfilling a *mitzvah* [such as cost and time], compared to the [magnanimous] reward gained by its observance, and the [financial] gain received from committing a transgression [such as theft], compared to the loss which will be suffered. Consider these three things and you will not come unto sin. Know that which is above you. An eye that sees, an ear that hears and know that all your deeds are recorded.

(2) Rabban Gamliel, the son of Rabbi Yehudah HaNasi, says: The study of Torah is good in combination with a worldly occupation, for the energy required by both

רבנו עובדיה מברטנורא

א רבי אומר. שיבור. שיבור: כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. שיהא נוח לו ויהיו נוחין בני אדם ממנו. וזה יהיה כשילך בכל המדות בדרך האמצעי ולא יטה לאחד משני הקצוות. שאם הוא כילי ביותר יש תפארת לו שאוסף ממון הרבה אבל אין בני אדם מפארין אותו במדה זו. ואם הוא מפזר יותר מן הראוי. בני אדם המקבלים ממנו מפארים אותו. אבל אינו תפארת לעושיה. ואינו נוח לו שהוא בא לידי עניות בשביל כך. אבל מדת הנדיבות שהיא אמצעית בין הכילות והפיזור. היא תפארת לעושיה. ששומר את ממונו ואינו מפזר יותר מן הראוי. ותפארת לו מן האדם. שבני אדם מפארין אותו שנותן כמו שראוי לו ליתן. וכן הדין בכל שאר המדות: **שאיין אתה יודע מתן שכרן של מצות.** לא נתפרש בתורה שכר המקיים מצות עשה ולא עונש המבטל מעשייתן דאילו ענשן של מצות לא תעשה מפורשות הם סקילה. שריפה הרג. חנק. כרת. ומיתה בידי שמים. ומלקות. העונש הקל לעבירה הקלה. והחמור לחמורה: **והוי מחשב הפסד מצוה.** מה שאתה מפסיד מסחורתך וממונך מפני עסק המצוה. כנגד השכר שיעלה לך ממנה בעוה"ז או בעוה"ב שיהא יותר מאותו הפסד: **ושכר עבירה.** הנאה שאתה נהנה בעבירה כנגד הפסד שעתיד לבא לך ממנה: **ב דרך ארץ.** מלאכה או סחורה: **שיגיעת שניהם משכחת עון.** שהתורה מתשת כחו של

keeps sin out of one's mind. All Torah study when not accompanied with work will in the end not stand [on its own] and eventually lead to sin. And all who occupy themselves with the community let them do so for the sake of Heaven [only, and not for their own glory] for then the merit of their fathers [i.e., the forefathers of the many community members] will sustain them and their righteousness will last forever. And as for you [says God: Though the credit really belongs to the forefathers of the community, nevertheless], I will credit you with great reward as if you accomplished it all.

(3) [And those of you who occupy yourselves with the community, although you have to make yourselves known to the authorities, nevertheless,] beware of the authorities, because they bring a person near only for their own benefit. They appear as friends when it is in their own interest [to do so], but they do not stand by the person in his time of need.

רבנו עובדיה מברטנורא

אדם והמלאכה מפרכת ומשברת את הגוף ומתוך כך יצר הרע בטל ממנו: **וכל תורה שאין עמה מלאכה**. וא"ת יהא עמל בתורה תמיד ויגיעתה תהא משכחת עון ומה צורך למלאכה. לכך הוזקק לומר וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה. לפי שאי אפשר לו בלא מזונות ומלסטם את הבריות ומשכח תלמודו: **יהיו עוסקים עמהם לשם שמים**. ולא כדי ליטול עטרה לומר כך וכך עשיתי בשביל הציבור: **מסייעתן**. שזכות אבותן של צבור וצדקתן העומדת לעד היא המסייעת אל העוסקין עמדה להוציא לאור צדקן ולא מצד טוב השתדלותם של העוסקים: **ואתם מעלה אני עליכם שכר**. אע"פ שאין הדבר בא לידי גמר טוב מצד מעשיכם. אלא בשביל זכות אבותם של צבור. מעלה אני עליכם שכר כאילו אתם עשיתם הישועה הזאת בישראל הואיל ואתם עוסקים לשם שמים. פירוש אחר וכל העוסקים עם הצבור להכריח ולכופף את הצבור לדברי מצוה לצדקה או לפדיון שבויים יהיו עוסקים עמהם לשם שמים. שזכות אבותם של צבור מסייעתן לתת מה שפסקו עליהם ואפילו ממון הרבה והצדקה שיעשו תעמוד להם לעד. ואתם המתעסקים לכופף את הצבור למצוה זו. מעלה אני עליכם שכר כאילו עשיתם זאת המצוה מממוניכם ממש. ורמב"ם פי' ואתם מעלה אני עליכם שכר כאילו עשיתם. אם בשעה שאתם עוסקים עם הצבור נתבטלתם מעשיית איזו מצוה בשביל עסקי הצבור מעלה אני עליכם שכר כאלו עשיתם אותה מצוה שנתבטלתם ממנו: **ג' הווי זהירין ברשות**. אתם המתעסקין בצרכי צבור אע"פ שאתם צריכים להתוודע לרשות כדי לפקח על עסקי רבים. הווי

עון. וכל תורה שאין עמה מלאכה, סופה בטלה וגוררת עון. וכל העמלים עם הצבור, יהיו עמלים עמהם לשם שמים, שזכות אבותם מסייעתן וצדקתם עומדת לעד. ואתם, מעלה אני עליכם שכר הרבה כאלו עשיתם: ג' הווי זהירין ברשות, שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן. נראין כאוהבין בשעת הנאתן. ואין עומדין לו לאדם בשעת דחקו:

(4) He used to say: [Use your assets to] treat His will as if it were your own, so that He may do your will [and give you assets], as if it were His own. Nullify your will for the sake of His will, so that He will nullify the [ill] will of others before your will. Hillel says: Do not separate yourself from the community [rather one should share the troubles that affect the community], neither should you trust

ד הוא היה אומר, עשה רצונו כרצונך, כדי שיעשה רצונך כרצונו. בטל רצונך מפני רצונו, כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך. הגלל אומר, אל תפרוש מן הצבור, ואל תאמין בעצמך עד יום מותך, ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע. ואל תאמר לכשאפנה אשנה, שמה לא תפנה: ה הוא היה אומר, אין בור ירא חטא, ולא עם הארץ חסיד, ולא הבישן למד, ולא הקפדן מלמד,

in yourself until the day you die [for Yohanan was the High Priest for eighty years, yet in the end became a heretical Sadducee]. Do not judge your fellow man until you reach his position and do not say something that cannot be understood immediately [trusting] that in the end it will be understood. Do not

say: When I have the time I will study, for you may never have the time.

(5) He used to say: A boor [lacking knowledge even in simple day to day commerce] cannot be sin-fearing, nor can an ignoramus [who is on a higher level than the boor since he understands simple commerce, though he may be sin-rearing but he cannot] be pious. A bashful person [who hesitates to ask questions] cannot learn, nor can a short-tempered person [who cannot tolerate

רבנו עובדיה מברטנורא

זהירים וכו': ד עשה רצונו כרצונך. פזר ממונך בחפצי שמים. כרצונך. כאילו פזרת אותה בחפץ. שאם עשית כן יעשה רצונך כרצונו. כלומר יתן לך טובה בעין יפה: כדי שיבטל רצון אחרים. יפר עצת כל הקמים עליך לרעה. ואני שמעתי שאין זה אלא דרך כבוד כלפי מעלה והרי הוא כאילו כתוב כדי שיבטל רצונו מפני רצונך. כאותה שאמרו בפרק במה אשה (דף סג) כל העושה מצוה כתקונה אפילו גזר דין של שבעים שנה מתבטל מעליו: אל תפרוש מן הצבור. אלא השתתף בצרתם שכל הפורש מן הצבור אינו רואה בנחמת צבור: ואל תאמין בעצמך עד יום מותך. שהרי יוחנן כהן גדול שמש בבכונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי: ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו. אם ראית חברך שבא לידי נסיון ונכשל אל תדינהו לחובה. עד שתגיע לידי נסיון כמותו ותנצל: ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע. כלומר לא יהיו דבריך מסופקים שא"א להבינם בתחלה ובעיון ראשון. ותסמוך שאם יעמיק השומע בהם לבסוף יבינם כי זה יביא בני אדם לטעות בדברך שמה יטעו ויצאו למינות על ידיך. פ"א לא תגלה סודך אפילו לבין עצמך ותאמר שאין באן מי שישמעך לפי שסופו להשמע כי עוף השמים יוליך את הקול. והגירסא היא לפי פ"י זה שסופו להשמע אבל רש"י גורס ואל תאמר דבר שאפשר לשמוע שסופו להשמע ובדברי תורה מדבר אל תאמר על דבר תורה שאתה יכול לשמוע עכשיו שתשמע אותו לבסוף אלא הט אונך ושמע מיד: לבשאפנה. מעסקי אעסוק בתורה: ה בור. ריק מכל דבר ואפי' בטיב משא ומתן אינו

questions] teach. Nor does one who is excessively engaged in business, become wise and in a place where there are no men [willing to take the responsibility of being a judge] strive to [fulfill that responsibility and] be a man.

(6) He also [once] saw a skull floating upon water. He said to it: Because you drowned others, you yourself were drowned, and those who drowned you, eventually will themselves be drowned.

(7) He used to say: [Most excesses are detrimental.] One who increases flesh increases worms [with his eventual passing]; one who increases property increases [stress and] worries; increasing wives, increases witchcraft [practiced by them to command the husband's sole attention]; increasing maid-servants, increases lewdness; increasing slaves [that one acquires to work his fields] increases thievery. [Conversely, there are some excesses that are beneficial,] increasing Torah study, increases life [as the verse states: "For it is your life

ברנו עובדיה מברטנורא

יודע. והוא גרוע מעם הארץ. תרגום והאדמה לא תשם. וארעא לא תבור: ולא עם הארץ חסיד. אבל ירא חטא אפשר שיהיה שהרי הוא בקי בטיב משא ומתן: ולא הביישן למד. שהמתבייש לשאול שמא ילעיגו עליו, ישאר תמיד בספקותיו: ולא הקפדן. הרב שמקפיד על התלמידים כששואלים אותו לא ילמד כראוי. אלא צריך שיסביר פנים בהלכה לתלמידיו: ולא כל המרבה בסחורה מחכים. דכתיב (דברים ל) ולא מעבר לים היא אין התורה מצויה באותם שהולכים מעבר לים: ובמקום שאין אנשים. לישב בראש ולהורות הוראה: ו על דאטפת אטפון. רשע היית ומלטסת את הבריות ומציפן בנהר. ובאותה מדה מדדו לך: וסוף מטיפין יטופון. שלא היה הדבר מסור בידן להרגך אלא לביד והקב"ה מסרן בידן שמגלגלים חובה ע"י חייב ועתיד הוא אחר כך לתבוע מהן מיתתך: ו מרבה בשר מרבה רמה. המרבה באכילה ושתיה עד שנעשה שמן ובעל בשר מרבה עליו רמה בקבר וקשה רמה למת כמחט בבשר החי. וקמ"ל האי תנא שכל רבויין קשים לאדם חוץ מרביי תורה וחכמה וצדקה: מרבה דאגה. שמא יגולוהו ממנו. ושמא יבואו עליו לסטים ויהרגוהו. וחסיד אחד היה מתפלל המקום יצילני מפזור הנפש ושאלו ממנו מה פזור הנפש. אמר להם שיהיו לו נכסים מרובים מפוזרים במקומות הרבה וצריך לפזר נפשו לחשוב לכאן ולכאן: מרבה נשים מרבה כשפים. סדרא נקיש ואזיל בתחלה אדם מקשט עצמו ואוכל ושותה ומרבה בשר. ואח"כ מבקש להרבות נכסים. ולאחר שהרבה נשים כל אחת צריכה שפחה שתשמשנה. הרי מרבה שפחות. וכיון שיש לו בני בית מרובין צריך לשדות וכרמים לספק יין ומזון לבני ביתו ומרבה עבדים לעבוד השדות והכרמים. לכך הן שנויין בסדר זה: מרבה תורה מרבה חיים. דכתיב (דברים ל) כי

ולא כל המרבה בסחורה מחכים. ובמקום שאין אנשים, השתדל להיות איש: ו אף הוא ראה גלגלת אחת שצפה על פני המים. אמר (לה), על דאטפת, אטפון. וסוף מטיפין יטופון: ו הוא הנה אומר, מרבה בשר מרבה רמה. מרבה נכסים, מרבה דאגה. מרבה נשים, מרבה כשפים. מרבה שפחות, מרבה זמה. מרבה עבדים, מרבה גזל. מרבה תורה,

and the length of your days” (Deuteronomy 30:20)]; increasing [those] sitting [i.e., having many students hearing the lecture], increases wisdom; increasing counsel, increases understanding; increasing charity, increases peace. One who has acquired a good name acquires it for himself; one who has acquired words of Torah acquires life in the World to come.

(8) Rabbi Yohanan ben Zakkai received the tradition from Hillel and Shammai. He used to say: If you learned much Torah do not claim credit for yourself because you were

created for that purpose. Rabbi Yohanan ben Zakkai had five [key] disciples and they were: Rabbi Eliezer ben Horkinus, Rabbi Yehoshua ben Hananiah, Rabbi Yose the priest, Rabbi Shimon ben Nesanel and Rabbi Elazar ben Arakh. He used to enumerate their qualities: Rabbi Eliezer ben Horkinus [has a memory that] is [like] a cemented cistern which does not lose a drop; Rabbi Yehoshua ben Hananiah [is so good natured that all who meet him praise his mother and say:] Praiseworthy is she that bore him; Rabbi Yose the priest is pious [who always

מְרַבֵּה חַיִּים. מְרַבֵּה יְשִׁיבָה, מְרַבֵּה חֲכָמָה. מְרַבֵּה עֲצָה, מְרַבֵּה תְבוּנָה. מְרַבֵּה צְדָקָה, מְרַבֵּה שְׁלוֹם. קָנָה שֵׁם טוֹב, קָנָה לְעַצְמוֹ. קָנָה לוֹ דְבָרֵי תוֹרָה, קָנָה לוֹ חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: חַ רַבֵּן יוֹחֲנָן בֶּן זַכַּי קִבֵּל מִהֵלֵל וּמִשְׁמַאי. הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם לְמַדַּת תּוֹרָה הִרְבֵּה, אֵל תַּחְזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ, כִּי לְכָךְ נּוֹצְרָתָ. חֲמִשָּׁה תַלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבֵּן יוֹחֲנָן בֶּן זַכַּי, וְאֵלוּ הֵן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הֶרְקֵנוֹס, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, וְרַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, וְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן נַתְנָאֵל, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֶרְךָ. הוּא הָיָה מוֹנֵה שְׁבָחָן. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הֶרְקֵנוֹס, בּוֹר סוּד שְׂאִינוֹ מֵאֵבֶד טֶפֶה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, אֲשֶׁרֵי יוֹלְדָתוֹ. רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, חֲסִיד. רַבִּי

רבנו עובדיה מברטנורא

היא חיך ואורך ימיו: **מרבא חכמה**. שנותן טעם לדבריו והסברות שלו מתיישבות על לב השומעין; **מרבא ישיבה**. הרבה תלמידים מתקבצים ובאים לשמוע סברותיו. ואית דגרסי מרבא ישיבה מרבא חכמה. מי שמרבה בתלמידים התלמידים מחדדים אותו ומרבין ומוסיפין על חכמתו: **מרבא עצה**. מי שמרבה ליטול עצה: **מרבא תבונה**. מבין דבר מתוך דבר. מעצות שיועציו נותנים לו: **מרבא צדקה מרבא שלום**. שנאמר (ישעיה לב) והיה מעשה הצדקה שלום: **ח אל תחזיק טוב לעצמך**. לומר הרבה תורה למדתי. ולפי שהוא לא הניח לא מקרא ולא משנה הלכה ואגדה שלא למד היה אומר כן: **בור סוד**. גרסינן ולא בור סיד. כלומר כבור טוח בסיד: **שאינו מאבד טפה**. כך הוא אינו שוכח ד"א מתלמודו: **אשרי יולדתו**. מאושר במדות טובות עד שכל העולם אומרים עליו אשרי מי שילדתו. וי"א ע"ש שהיא גרמה לו שיהא חכם. שהיתה מחזרת על כל בתי מדרשות שבעירא ואומרת להם בבקשה מכם בקשו רחמים על העובר הזה שבמעי שיהיה חכם. ומיום שנולד לא הוציאה עריטתו מבה"מ כדי שלא יכנסו באוזניו אלא ד"ת: **חסיד**. שעושה לפנים משורת הדין: **ירא חטא**. מחמיר על עצמו ואוסר עליו דברים המותרים מיראתו שמא יבא לידי חטא דאל"כ מה רבותיה אפילו

does more than the *halachah* requires]. Rabbi Shimon ben Nesanel is one who fears sin [and set up additional safeguards to keep him from any wrongdoing]; Rabbi Elazar ben Arakh [has a sharp mind adding his own thoughts to his lessons and] is like an ever increasing spring. He used to say: If all the Sages of Israel were on one side of the scale and Rabbi Eliezer ben Horkinus on the other side, he [in regard to memory and knowledge] would outweigh them all. Abba Shaul said in his name [i.e., Rabbi Yohanan ben Zakkai]: If all the Sages of Israel including Rabbi Eliezer ben Horkinus

שְׁמַעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל, יֵרָא חֲטָא. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֶרְךָ, מַעֲיֵן הַמַּתְגַּבֵּר. הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם יִהְיֶה כָּל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֵאֻזְנִים, וְאֱלִיעֶזֶר בֶּן הֶרְקֵנוֹס בְּכַף שְׁנֵי, מְכַרֵּעַ אֶת כָּלָם. אַבָּא שְׂאוּל אוֹמֵר מִשְׁמוֹ, אִם יִהְיֶה כָּל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֵאֻזְנִים וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הֶרְקֵנוֹס אַף עִמָּהֶם, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֶרְךָ בְּכַף שְׁנֵי, מְכַרֵּעַ אֶת כָּלָם: ט אָמַר לָהֶם, צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוּהִי דְרַךְ יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּדְבַק בָּהּ הָאָדָם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עֵין טוֹבָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, חֵבֵר טוֹב. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר, שְׁכָן טוֹב. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר, הַרְוָאָה אֶת הַנּוֹלֵד. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, לֵב טוֹב. אָמַר לָהֶם, רוּאָה אֲנִי אֶת דְּבָרֵי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֶרְךָ מִדְּבָרֵיכֶם, שֶׁבְּכֻלָּל דְּבָרָיו דְּבָרֵיכֶם. אָמַר לָהֶם צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוּהִי

were on one side of the scale and Rabbi Elazar [ben Arakh] on the other side, he [in regard to creativity and brilliance] would outweigh them all.

(9) He [Rabbi Yohanan] said to them: Go out and see which is the best trait which one should acquire? Rabbi Eliezer says: A good eye [who is happy with his own possessions and does not desire what others have]. Rabbi Yehoshua says: A good friend [who is not afraid to admonish him when required]. Rabbi Yose says: A good neighbor [who is always available twenty-four hours a day]. Rabbi Shimon says: One who can see ahead [and consider the consequences of his actions]. Rabbi Elazar says: A good heart [since it is the heart which shapes and fashions all other traits]. He [Rabbi Yohanan] said to them: I prefer the words of Rabbi Elazar ben Arakh to yours, for your words are included in his words. He [Rabbi Yohanan] said to them: Go out and see which is the evil path from which one

רבנו עובדיה מברטנורא

עם הארץ אפשר להיות ירא חטא: מעין המתגבר. לב רחב ומוסיף פלפול וסברות מדעתו: אבא שאוּל אוֹמֵר מִשְׁמוֹ. שֶׁל רִיב״ז: וְאֱלִיעֶזֶר בֶּן עֶרְךָ בְּכַף שְׁנֵי. מִצַּאתִי כְּתוּב דַּאבָּא שְׂאוּל לֹא נַחֲלַק עַל תְּנָא קַמָּא. וְשְׁנֵי הַדְּבָרִים אִמְרַם רִיב״ז וְשְׁנֵיהֶם אִמְתָּ. דְּלַעֲנִין הַבְּקִיאוֹת וְהוֹזְכְּרוֹן הִיָּה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְכַרֵּיעַ. וְלַעֲנִין הַחֲרִיפּוֹת וְהַפְּלֹפּוֹל הִיָּה ר״א בֶּן עֶרְךָ מְכַרֵּיעַ: ט עֵין טוֹבָה. מִסַּתְפַּק בְּמָה שִׁישׁ לוֹ וְאִינוּ מִבְּקָשׁ דְּבָרִים יִתִּירִים וְאִינוּ מִקְנָא כְּשֵׁרוּאָה שִׁישׁ לַחֲבֵרָיו יוֹתֵר מִמֶּנּוּ: חֵבֵר טוֹב. שְׁמוּכִיחוֹ כְּשֵׁרוּאָה אוֹתוֹ עוֹשֶׂה דְּבַר שְׂאִינוּ הַגּוֹן: שְׁכָן טוֹב. מִצּוֹי אֲצֻלוֹ בֵּין בְּיוֹם בֵּין בְּלִילָה. וְאִילוֹ חֵבֵר טוֹב אִינוּ מִצּוֹי אֲצֻלוֹ בְּכָל עַתָּה: הַרְוָאָה אֶת הַנּוֹלֵד. צוֹפֵה וּמְבִיט בְּמָה שְׁעֲתִיד לִהְיוֹת וּמִתּוֹךְ כֵּךְ נִמְצָא מַחֲשַׁב הַפְּסֵד

should distance himself. Rabbi Eliezer says: An evil eye. Rabbi Yehoshua says: An evil friend. Rabbi Yose says: An evil neighbor. Rabbi Shimon says: One who borrows and does not repay [representing the opposite of “One who can see ahead”, for if he saw ahead he would see that if he does not repay his loans no one will lend to him at his time of need]. Borrowing from man is the same as borrowing from God as it says: “The wicked one borrows but does not repay but the Righteous One deals graciously and gives” (Psalms 37:21) [i.e., gives to the one who lends out his money and thus when he is not repaid, it is as if G-d is not repaid]. Rabbi Elazar says: An evil heart. He [Rabbi Yohanan] said to them: I prefer the words of Rabbi Elazar ben Arakh to yours, for your words are included in his words.

(10) They each said three things [regarding character and ethics]. Rabbi Eliezer says: 1) Let the honor of your friend be as dear to you as your own, [which is a direct result of], do not be moved easily to anger [for if you are quick to anger

רבנו עובדיה מברטנורא

מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה: **לב טוב**. לפי שהלב הוא המניע לכל שאר הכחות והוא המקור שממנו נובעים כל הפעולות. ואע"פ שיש לפעולות אברים מיוחדים מ"מ הכח המעורר לכל התנועות הוא בלב לפיכך אר"א לב טוב. ומפני זה אמר ריב"ז רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריהם: איזו היא דרך רעה שיתרחק ממנה האדם. הוצרך לשאול מהם זה. ולא הבין מתוך דבריהם הראשונים שהדרך הרעה היא הפך הדרך הטובה. לפי שלא כל מה שהוא טוב יהיה הפכו רע. כי מדת החסידות והוא העושה לפניו משורת הדין היא טובה. ומי שאינו חסיד מעמיד דבריו על דין תורה אינו רע ואפשר היה לומר שאם ההסתפקות והיא עין טובה היא דרך טובה. בקשת היתרונות אינו דרך רעה לפי שאינו מוזק לשום אדם בזה. וכן בשאר המדות לפיכך הוצרך לשאול מהם איזו היא דרך רעה שיתרחק ממנה האדם: **הלזה ואינו משלם**. הוא הפך הרואה את הנולד. שאם לא ישלם לא ימצא מי שילוו ויהיה מוטל ברעב. ולא אמר סתם מי שאינו רואה את הנולד. לפי שאפשר לאדם שאינו רואה את הנולד. שלא יבא לידי תקלה. שיציל עצמו בבוא הנולד ההוא: **וצדיק חונן ונותן**. הקב"ה שהוא צדיק של עולם חונן ונותן למלוה מה שלווה זה ממנו ולא פרע לו נמצא הלוה נשאר חייב למקום: **י הם אמרו שלשה דברים**. בדרך ארץ ומוסרים ומדות. דאילו בענין האסור והמותר והפטור והחייב דברים הרבה אמרו. אי נמי אלו השלשה דברים הוי מרגלא בפומייהו תמיד: **יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך**. ואימתי יהא זה כשלך תהי נוח לכעוס. שאם אתה נוח לכעוס אי אפשר שלא תזלזל בכבוד חברך. הרי דבור אחד. ושוב יום אחד לפי מיתתך. הרי

דרך רעה שיתרחק ממנה האדם. רבי אליעזר אומר, עין רעה. רבי יהושע אומר, חבר רע. רבי יוסי אומר, שכנ רע. רבי שמעון אומר, הלזה ואינו משלם. אחד הלזה מן האדם, כלזה מן המקום ברוך הוא, שנאמר (תהלים לו) לזה רשע ולא ישלם, וצדיק חונן ונותן. רבי אלעזר אומר, לב רע. אומר להם, רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריהם, שבכלל דבריו דברים: **י הם אמרו שלשה (שלשה) דברים**. רבי אליעזר אומר, יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך, ואל תהי נוח

it is impossible not to trample on your friend's honor], and 2) repent one day before you die [and since you don't know when you are to die repent every day] and 3) warm yourself before the glow of the Sages and beware of their glowing coals [if you are disrespectful] so that you may not be burned because their bite is like the bite of a fox [whose teeth are thin and crooked resulting in a wound which is very difficult to heal] and their sting is

לְכַעֵס. וְשׁוֹב יוֹם אֶחָד לְפָנַי מִיַּתְתָּךְ. וְהוּי מִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אֹרֶן שֶׁל חֲכָמִים, וְהוּי זֶהִיר בְּגַחְלָתָן שֶׁלֹּא תִכְוֶה, שְׁנֹשִׁיכָתָן נְשִׁיכַת שׁוּעַל, וְעִקְצָתָן עִקְצַת עֶקְרָב, וְלַחִישָׁתָן לַחִישַׁת שָׂרָף, וְכָל דְּבָרֵיהֶם כְּגַחְלֵי אֵשׁ: יֵא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, עֵין הָרַע, וְיִצְרַר הָרַע, וְשִׁנָּאת הַבְּרִיּוֹת, מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם: יֵב רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יְהִי מִמּוֹן חֲבֵרְךָ חָבִיב עֲלֶיךָ כְּשֶׁלֶךְ. וְהִתְקַן עֲצָמְךָ לְלִמּוּד תּוֹרָה, שְׂאֵינָה יִרְשָׁה לְךָ. וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם: יֵג רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר, הָרִי זֶהִיר

as the sting of a scorpion [which is more severe than the bite of a snake] and their hiss is like the hiss of a serpent and all their words are like coals of fire.

(11) Rabbi Yehoshua says: An evil eye [who is never happy with what he has, and is constantly chasing new possessions] the evil inclination [of lust] and hatred of man [without any proper cause] remove a person from the world.

(12) Rabbi Yose says: Let the property of your friend be as precious to you as your own, and prepare yourself to study Torah for [even though your father, and grandfather, were scholars] it does not come to you as an inheritance and let all your actions [including the mundane, such as eating, and sleeping,] be for the sake of Heaven.

(13) Rabbi Shimon says: Be meticulous in reading the Shema [in its appropriate

רבנו עובדיה מברטנורא

ב'. והג' הוי מתחמם כנגד אורן של חכמים וכו': ושוב יום אחד לפני מיתתך. לפי שאין אדם יודע אימתו ימות יעשה תשובה היום שמא ימות למחר: והוי זהיר בגחלתן. שלא תנהג בהם קלות ראש: שלא תכוה. שלא תענש על ידן: נשיכת שועל. רפואתו קשה לפי ששיניו דקות עקומות ועקושות וצריך הרופא לחתוך הבשר באיזמל ולהרחיב הנשיכה: עקיצת עקרב. קשה מנשיכת נחש: ולחישתן. דבורן: לחישת שרף. כהבל היוצא מפי השרף ששורף בשעה שהוא לחוש. פי' אחר, השרף הזה אינו מקבל לחש כשאר נחשים כדכתיב (תהלים נח) אשר לא ישמע לקול מלחשים. כך תלמיד חכם אם תקניטנו ותבא לפייסו אינו מקבל פיוס: יֵא עין הרע. כמו עין רעה. שאינו מסתפק במה שיש לו ומחזר אחר דברים אחרים. ויש מפרשים עין הרע. שמכניס עין הרע במנון חבירו או בבניו ומזיק לו: ושנאת הבריות. שנאת חנם. ורמב"ם פי' שמואס חברת הבריות ואוהב לישב יחידי. ואני שמעתי אדם קשה שמביא עליו שנאת הבריות וגורם שהכל שונאים אותו: יֵב והתקן עצמך ללמוד תורה. שלא תאמר הואיל ואבי חכם ואבי אבא חכם. תורה חוזרת לאכסניא שלה ואיני צריך לבקש אחריה: וכל מעשיך יהיו לשם שמים. אף בשעה שאתה עוסק באכילה ושתייה ובדרך ארץ

time] and with reciting prayers [in their appropriate times] and when you pray do not regard your prayer as a fixed routine, rather, view it as a plea for mercy and grace before the Omnipresent, blessed is He, as it says: "He is gracious and compassionate, slow to anger and abundant in loving kindness and relenting of the evil decree" (Joel 2:13), and do not [do things that will cause you to] deem yourself wicked in your own eyes.

(14) Rabbi Elazar says: Be diligent in the study of Torah, and know what to answer the *apikoros* [from the Hebrew word *hefker*, without an owner, meaning a heretic who feels he could demean Torah and Torah scholars as if the world is ownerless] and know before whom you toil [in your answer to the *apikoros*] and that your Employer is trustworthy to pay you the rewards of your labor.

(15) Rabbi Tarfon says: The day [i.e., life] is short and the task [of studying Torah] is great and the laborers are lazy but the reward is great and the Master of the house is insistent [as it says: "And you shall meditate on it day and night" (Joshua 1:8)].

(16) He [Rabbi Tarfon] used to say: It is not incumbent upon you to finish the רבנו עובדיה מברטנורא

לא תתכוין ליהנות גופך אלא שתהיה בריא לעשות רצון קונך: **יג** הוי זהיר בקריאת שמע. לקרותה בעונתה וכן בתפלה להתפלל כל תפלה ותפלה בעונתה: **קבע**. כאדם שיש עליו חובה דבר קבוע ואומר אימתי אפרוק מעלי חוב זה. אי נמי קבע כאדם שקבוע לו לקרוא פרק אחד פרשה אחת. שאומר אותה בקריאה בעלמא ואינו אומרה בלשון תחנונים כאדם שמבקש רחמים: **כי אל חנון ורחום הוא**. רוצה בתחנונים ועל ידי התחנונים הוא מרחם מיד: **ואל תהי רשע בפני עצמך**. אל תעשה דבר שהיום ולמחר תרשיע את עצמך בו. ורמב"ם פירש אל תהי רשע בעיניך, כלומר לא תחזיק עצמך כרשע שמתוך כך אתה יוצא לתרבות רעה לגמרי. ואני שמעתי אל תהי רשע בדבר זה שתפרוש מן הצבור ותעמוד בפני עצמך: **יד לאפיקורוס**. לשון הפקר המבוזה את התורה ומחשיבה כאילו היא הפקר. א"נ משים עצמו כהפקר ואינו חס על נפשו לחוש שמא תבא עליו רעה על שמבזה את התורה או לומדיה: **ודע לפני מי אתה עמל**. בתשובה זו שאתה משיב לאפיקורוס. שלא יפתה לבך לנטות לדעתו: **טו היום קצר**. חיי העולם הזה קצרים הם: **והמלאכה מרובה**. התורה ארוכה מארץ מדה: **ובעל הבית דוחק**. שנאמר (יהושע א) והגית בו יומם ולילה: **טז לא עליך המלאכה**

בקריאת שמע (ובתפלה). וכשאתה מתפלל, אל תעש תפלתך קבע, אלא רחמים ותחנונים לפני המקום ברוך הוא, שנאמר (ויאל ב) כי חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה. ואל תהי רשע בפני עצמך: **יד רבי אלעזר אומר**, הוי שקוד ללמוד תורה, (ודע) מה שתשיב לאפיקורוס. ודע לפני מי אתה עמל. ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך: **טו רבי טרפון אומר**, היום קצר והמלאכה מרבה, והפועלים עצלים, והשכר הרבה, ובעל הבית דוחק: **טז הוא היה** אומר, לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה

work [and your reward is not dependant on it], but neither are you free to refrain from it [just because you can't complete learning the entire Torah]. If you have studied much

Torah you will be given great reward and your employer can be relied upon to pay you the reward for your work, but know that the reward of the righteous will be paid in the World to Come.

רבנו עובדיה מברטנורא

לגמור. לא שכרן הקב"ה לגמור את כולה כדי שתפסיד שכרן אם לא תגמרנה. ושוא תאמר איני לומד ואיני נוטל שכר. לא אתה בן חורין להבטל. על ברחק העול מוטל עליך לעבור: **לעתיד לבוא.** לעולם הבא:

בן חורין לבטל ממנה. אם למדת תורה הרבה, נותנים לך שכר הרבה. ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך. ודע, מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא: